

RUT CAREK □ Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb

Od 1972. godine kada je usvojena *Konvencija za zaštitu svjetske baštine*, do danas upisano je 788 dobara, od čega 611 kulturnih dobara, 154 prirodna i 23 mješovita dobra. Bitno je napomenuti da je RH ove godine poslala obnovljenu tentativnu listu dobara za upis na Listu svjetske baštine koja nije obnavljana od 1998. godine. Republika Hrvatska ima pet upisanih kulturnih dobara: Dubrovnik, povijesno jezgri Splita i Dioklecijanovu palaču, povijesno središte Trogira, episkopalni kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču, katedralu sv. Jakova u Šibeniku i jedno prirodno dobro, Plitvička jezera.

UNESCO je želio isti koncept proširiti i na nematerijalnu i usmenu baštinu čovječanstva smatrajući je jednako vrijednim dijelom baštine za koju još ne postoje adekvatni instrumenti zaštite.

Usmena i nematerijalna kulturna baština međunarodno je prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta. Njezinim očuvanjem promiče se i razvija kulturna raznolikost i ljudsku kreativnost. Ona ima značajnu ulogu u području nacionalnoga i međunarodnog razvoja te promiče toleranciju i prožimanje kultura. Nematerijalna kulturna baština prenosi se iz generacije u generaciju, a stalno je obnavljaju društvo i zajednica, u skladu sa zadanim uvjetima povijesnoga, kulturološkoga i socijalnog razvoja.

U današnjem su globaliziranom svijetu mnogi oblici kulturne baštine u opasnosti od zaborava, ugroženi standardizacijom, oružanim sukobima, turizmom, industrijalizacijom, ruralnim egzodusom, migracijama i uništenjem okoliša.

Nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu.

U nju osobito ubrajamo:

- jezik, dijalekte, govore i toponimiku, te sve vrste usmene književnosti
- folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije i dr.
- tradicijska umijeća i obrte
- kulturološke prostore na kojima se češće sreću tradicionalne pučke vrijednosti - mjesta gdje se pričaju priče, održavaju sajmovi i svetkovine ili se učestalo odnosno redovito prakticiraju narodni običaji - u dnevnim ritualima, godišnjim procesijama itd.

POVIJESNI PREGLED

UNESCO je posljednjih dvadesetak godina na različite načine podupirao i promicao nematerijalnu baštinu - međunarodnim instrumentima, programima i tiskovinama:

1972. usvojena je Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine (još su tada neke države izrazile želju za čuvanjem nematerijalne baštine)

1973. Bolivija predlaže inicijativu za zaštitu i promociju folkloru

1989. UNESCO donosi Preporuke o zaštiti tradicionalne kulture i folkloru

1994. UNESCO-ov Program *Živuća ljudska blaga* obuhvatio je:

- Kolekciju tradicionalne glazbe svijeta
- Priručnik o tradicionalnoj glazbi svijeta i glazbenim instrumentima
- Atlas ugroženih jezika svijeta
- Međunarodnu konferenciju o afričkim jezičnim politikama

2001. prvo proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva

2003. u listopadu, na 32. zasjedanju Glavne skupštine, pozivajući se na univerzalnu Deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948., donio je

□ Međunarodnu konvenciju o građanskim i političkim pravima 1966.

□ Preporuku o zaštiti folkloru 1989.

□ UNESCO-ovu univerzalnu Deklaraciju o kulturnoj raznolikosti 2001.

□ Istanbulsku deklaraciju 2002., koju je prihvatio okrugli stol ministara kulture

□ UNESCO prihvaća Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.

□ U Republici Hrvatskoj Konvencija je u zadnjoj fazi pripreme za ratifikaciju -14 ju je država ratificiralo i stupit će na snagu nakon 30 skupljenih potpisa država članica.

□ Intenzivno se radi na njezinom promicanju jer je vrlo bitna za UNESCO.

□ Nakon Konvencije održano je drugo proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva.

2005. Treće proglašenje remek dijela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva, na koje su Republika Hrvatska i Ministarstvo kulture poslali nominaciju *Čipkarstvo u Hrvatskoj* (prema podacima iz Odjela za nemate-

rijalnu baštinu, za treće proglašenje stiglo je više od 70 nominacija iz cijelog svijeta).

Čuvanje nematerijalne baštine UNESCO potiče putem četiri sljedeća programa:

Proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva - program se provodi svake dvije godine i o njemu će biti govora kasnije.

Živuća ljudska blaga - program je započet 1996. i cilj mu je potaknuti države članice da prepoznaju i istaknu posebno talentirane nositelje tradicije i obrtnike s područja nematerijalne baštine te ih potaknu na prijenos njihovih znanja i *know howa* mladim generacijama.

Ugroženi jezici - jezici nisu smo sredstva komunikacije veći cijeli sustavi vrijednosti i kulturnih izričaja te su određujući činitelj identificiranja grupa i pojedinaca - oni su izrazito bitan dio nematerijalne baštine. Stoga navodimo nekoliko zabrinjavajućih činjenica:

- 50% od 6000 jezika ugroženo je
- 96% od 6000 svjetskih jezika govori samo 4 posto stanovništva
- 90 posto svjetskih jezika nije zastupljeno na Internetu
- svaka dva tjedna zauvijek nestaje prosječno jedan jezik
- polovica svjetskih jezika govori se u Papui Novoj Gvineji - 832, Indoneziji - 731, Nigeriji - 515, Indiji - 400, Meksiku - 295, Kamerunu - 286, Australiji - 268, Brazilu - 234
- istraživanja pokazuju da materinski jezik, uz učenje stranoga, daje dobre rezultate u školi i pridonosi razvoju sposobnosti učenja i kognitivne sposobnosti u djece.

Glavne aktivnosti za očuvanje jezika jesu:

- UNESCO-ova univerzalna Deklaracija o kulturnoj raznolikosti
- Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine i obvezatne preporuke za planove akcije - konferencije.

Tradicionalna glazba svijeta - glazba i instrumenti svakako su iskonska i najdublja kulturna, duhovna i estetska potreba čovječanstva, te su prijenosnici znanja u mnogim segmentima. UNESCO-ova kolekcija tradicionalne glazbe svijeta započeta je 1961. na inicijativu Alaina Danieloua i Međunarodnoga glazbenog vijeća ICM-a i jedan je od izuzetno vrijednih projekata očuvanja i revitalizacije nematerijalne kulturne baštine širenjem glazbe - tradicionalne, sakralne, ruralnoga i urbanog podrijetla, te organiziranjem festivala, karnevala koji uključuju pjevanje, sviranje instrumenata i ples. Glazba je snimana *in situ* i tako zadržava izvornost te je danas mnogima inspiracija. Danas UNESCO surađuje s različitim zemljama svijeta. Do sada su izašli naslovi *Glazba i glazbenici svijeta*, *Antologija tradicionalne glazbe*, *Antologija današnje tradicionalne glazbe*.

PROGLAŠENJE REMEK-DJELA USMENE I NEMATERIJALNE BAŠTINE ČOVJEČANSTVA

Ciljevi

- prepoznati i istaknuti vrijednost nematerijalne kulturne baštine, očuvati je i oživotvoriti
- vrednovati i zabilježiti nematerijalnu i usmenu baštinu svijeta

□ potaknuti zemlje da izrade nacionalne registre nematerijalne baštine te provedu i usvoje legalne i administrativne mjere za njezinu zaštitu

□ promicati sudjelovanje lokalnih tradicionalnih umjetnika i nositelja tradicije u identificiranju i oživotvorenju nematerijalne kulturne baštine.

Kriteriji

U obzir se uzimaju ovi kriteriji:

- osobita vrijednost remek-djela kao tvorevine ljudskoga kreativnog uma
- njegov ukorijenjenost u kulturnu tradiciju ili kulturnu povijest pojedine zajednice
- uloga remek-djela kao sredstva potvrđivanja kulturnog identiteta naroda i kulturnih zajednica
- važnost remek-djela kao izvora inspiracije i međukulturne razmjene te sredstva zbližavanja naroda i zajednica
- izvrsnost u primjeni prikazanih vještina i tehnika
- vrijednost remek-djela kao jedinstvenog svjedoka žive kulturne tradicije
- opasnost od nestajanja tradicije zbog pomanjkanja sredstava za očuvanje i zaštitu ili zbog procesa ubrzanih društvenih promjena - urbanizacije ili akulturacije.

1. Proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva - 2001.

Glavni ravnatelj UNESCO-a g. K. Matsura proglasio je 18. svibnja 2001. godine 19 remek-djela što ih je izabrao međunarodni žiri od 18 članova. Svojom izuzetnom vrijednošću s umjetničkoga, povijesnoga i antropološkog stajališta ta su djela po mnogočemu svjedočanstvo bogatstva i raznolikosti nematerijalne baštine svijeta. Afrika - 4, Europa - 4, Latinska Amerika i Karibi - 4 i Azija - 7.

Nabrojiti ćemo samo neka: Bolivija - Oruro karneval; Kina - Opera Kunku; Italija - Opera dei Pupi (kazalište lutaka); Japan - Nogaku kazalište; Gruzija - gruzijsko polifono pjevanje; Ruska Federacija - kulturni prostor i usmena kultura Semeiskije; Litva i Letonija - umjetnost izrade križeva i njihova simbolika.

2. Proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva - 2003.

Godine 2002. RH je nominirala projekt *Istarska ljestvica - istarski glazbeni mikrokozmos* za drugo proglašenje, no projekt je, uz zamolbu za dopune u više segmenata, vraćen na doradu i danas je na sadašnjoj Tentativnoj listi RH.

U studenom 2003. od pristiglih je 60 nominacija iz cijelog svijeta svečano proglašeno je 28 remek-djela. Različite nevladine udruge i njihovi stručnjaci - antropolozi, etnolozi, muzikolozi, lingvisti... dali su tehničku i znanstvenu procjenu tih djela. To su djela iz:

Afrike - 2, Azije - 11, Europe - 4, arapskih zemalja - 6, Latinske Amerike i Kariba - 2.

Primjerice, Belgija je nominirala Biniche karneval, Kambodža - Kraljevski kambodžanski balet, Indija

- tradicionalno vedsko pjevanje, Jamajka - maronitsko naslijeđe iz Moor Towna, Vanuatu - vanuatu crtanje u pijesku, Jemen - *Pjesmu iz Saane*.

Bitno je naglasiti da je drugo proglašenje održano tek nekoliko tjedana nakon donošenja Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine na 32. glavnoj sjednici u listopadu 2003., što je i potvrda 20-ak godina zalaganja UNESCO-a za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. Kada Konvencija stupi na snagu, planira se napraviti dvije liste, reprezentativnu listu nematerijalne baštine svijeta i listu ugrožene baštine. Sva proglašena remek-djela bit će stavljena na reprezentativnu listu.

Postoje informacije da će se, slično kao za materijalnu baštinu, države članice svake godine moći nominirati po dva projekta.

3. Proglašenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva - 2003. za studeni 2005.

Republika Hrvatska je za treće proglašenje nominirala *Čipkarstvo u Hrvatskoj*.

Za izradu nominacije tražili smo, i dobili, sredstva za izradu pretkandidature, a ostala sredstva za projekt dobivena su od Ministarstva kulture RH.

Projekt je izradila gđa Nerina Eckhel (Etnografski muzej, Zagreb), u suradnji s Ministarstvom kulture, Hrvatskim povjerenstvom za UNESCO, a u sklopu nacionalne registracije čipkarstva kao nematerijalnoga kulturnog dobra i prihvaćanju tentativne liste nematerijalne baštine RH surađivala je s Upravom za zaštitu kulturne baštine, njezinim Odsjekom za nematerijalna kulturna dobra i Stručnim savjetom za nematerijalnu baštinu.

Tentativna lista nematerijalne kulturne baštine RH, koja je jedan od sastavnih dijelova kandidature, osim *Čipkarstva u Hrvatskoj* sadržava:

- istarsku ljestvicu
- Sinjsku alku
- svetkovinu Svetog Vlaha
- morešku
- stare jezike i dijalekte (čakavski s otoka Brača i nekih dijelova kontinenta)

Vrlo je bitno naglasiti da se u Hrvatskoj nematerijalna kulturna dobra čuvaju izradbom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama, kao što je i navedeno u članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/99, koji je Hrvatski sabor usvojio još 1999. godine. Članci 12. i 14. također su pomoćni orijentir pri izradi prijedloga za utvrđivanje samoga kulturnog dobra i njegovih svojstava.

Godine 2002., na prijedlog Hrvatskog povjerenstva za UNESCO, osnovan je Stručni savjet za nematerijalnu baštinu koji djeluje u sklopu Ministarstva kulture, a sastoji se od uglednih stručnjaka koji se bave različitim oblicima nematerijalne kulturne baštine.

U travnju 2004. u Ministarstvu kulture, u sklopu Odjela za pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, osnovan je i Odsjek za nematerijalna kulturna dobra.

Ministarstvo kulture RH i Odjel za UNESCO dobili su zahvalu Odjela za nematerijalnu baštinu UNESCO-a za kontinuirani interes i aktivnost na području nematerijalne kulturne baštine.

Primljeno: . srpnja

THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE - UNESCO AND ITS ROLE

Since 1972 when the World Heritage Convention was adopted until this year 2004, 788 items have been entered into the World Heritage List, out of which 611 were cultural items, 154 natural and 23 mixed items. The author deems it important to mention that this year Croatia sent an updated Tentative List of items for entry on the World Heritage List which has not been updated since 1988.

Croatia has 5 registered cultural monuments: Dubrovnik, the historical core of Split with Diocletian's palace, the historical centre of Trogir, the Episcopal complex of Eufasian's Basilica in Poreč, St. Jacob's Cathedral in Šibenik and one natural heritage site - the Plitvica lakes.

Over the last 20 years UNESCO supported and promoted the intangible heritage in different ways - through international instruments, programmes and printed materials like programmes *Proclaiming the oral and intangible heritage of mankind as a masterpiece, Living human treasures, Endangered languages, and Traditional world music*. In today's globalized world, many expressions of cultural heritage are endangered by standardization, armed conflicts, tourism, industrialization, the rural exodus, migrations and the destruction of the environment.

It is important to emphasize that the preservation of the intangible cultural heritage is implemented in Croatia by executing and maintaining written records of them and by promoting their transfer and nurturing in the original and other surroundings, as mentioned in Article 9 of the Act on the Protection and Preservation of the Cultural Heritage, Official Gazette no. 69/99, which was adopted by the Croatian Parliament in 1999. In 2002, in line with the proposal of the Croatian Committee to UNESCO an Expert Council for the intangible heritage was founded which operates within the Ministry of Culture and is composed of esteemed experts engaged in different aspects of the intangible heritage.

In April 2004 an Intangible Cultural Heritage Section was established at the Ministry of Culture within the Department for the Moveable and Intangible Cultural Heritage.